

AKADEMIK MOBILLIK NAMUNASI SIFATIDA TURKIYA RESPUBLIKASI MILLIY TA'LIM VAZIRLIGINING XORIJGA O'QITUVCHI KADRLARNI YUBORISH SIYOSATI VA JARAYON TAHLILI

Cennet GÜLER^{1}*

Muhammed İkbâl GÜLER^{2**}

Tel: +998 95 058 45 23

Annotatsiya

Ushbu tadqiqot Turkiya Respublikasi "yumshoq kuch" strategiyasining muhim tarkibiy qismi bo'lmish ta'lim diplomatiyasi faoliyati doirasida Milliy ta'lim vazirligi (MEB) tomonidan amalga oshirilayotgan xorijga o'qituvchi va pedagog kadrlarni yuborish jarayonini o'rganishni maqsad qilgan. Boshqa ko'plab davlatlar qatori, avvalo, O'zbekistondagi Turkologiya kafedralari yoki turk tili o'qitiladigan ta'lim muassasalariga xizmatga yuborilgan kadrlar yordamida mazkur mamlakatlarda turk tili va turk madaniyatini yuqori malakali tarzda o'rgatishga hissa qo'shilmoqda. Shu bilan birga, turk tili ko'prigi asosida amalga oshirilayotgan turli loyihalar vositasida davlatlar o'rtasidagi aloqalar mustahkamlanmoqda. Mazkur maqolada dastlab jarayonning tarixiy zamini, sabablari va huquqiy asoslari yoritib berilgan; shundan so'ng, xususan, "lektor/pedagog kadr" (okutman/öğretim elemanı) yuborish mexanizmi, nomzodlarni tanlash mezonlari, imtihon tizimlari va ularning moslashuv jarayonlari batafsil tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Ta'lim diplomatiyasi, yumshoq kuch, akademik mobillik, xorijga kadr yuborish, Turk tili o'rgatish.

1. KIRISH

Globalashayotgan dunyoda davlatlar o'zlarining xalqaro munosabatlarini nafaqat siyosiy va harbiy kuch unsurlari, balki madaniy va insoniy qadriyatlar almashinuviga asoslangan "yumshoq kuch" (soft power) vositalari orqali ham shakllantirmoqdalar. Shu nuqtai nazardan, Milliy ta'lim vazirligi (MEB) o'zining xorijdagi tashkilotlari orqali amalga oshirayotgan ta'lim faoliyatlari bilan Turkiya madaniy diplomatiyasining eng muhim ijrochi muassasalaridan biri sanaladi.

Turkiya fuqarolarining Yevropa mamlakatlariga ommaviy ko'chishi natijasida yuzaga kelgan ta'lim va madaniy mansublik muammolarini hal qilish maqsadida, ilk bor 1965-yilda Germaniyaga 17 nafar o'qituvchining yuborilishi bilan boshlangan bu jarayon bugungi kunga kelib butun dunyoni qamrab olgan keng ko'lamli davlat siyosatiga aylandi (Şen, 2020, 218-b.; Karasu, 2018, 178-b.). Dastlab faqatgina fuqarolarning ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan ushbu qadam vaqt o'tishi bilan Sovet Ittifoqi parchalanishi ortidan mustaqillikka erishgan Turkiy Respublikalar va turk tiliga qiziqish bildirgan boshqa davlatlarni ham o'z ichiga oladigan darajada kengaydi (Baltürk, 2023, 46-b.).

Ushbu tadqiqot MEBning xorijga kadrlar yuborish siyosatini markazga qo'ygan holda, xususan, Turkologiya kafedralari va Turk madaniyat markazlarida faoliyat yuritadigan professor-o'qituvchilar, dars beruvchi pedagoglar va lektorlarni tanlash jarayonlarini yoritib beradi. Tadqiqotda; nomzodlar ega bo'lishi kerak bo'lgan malaka talablari, qo'llaniladigan "Kasbiy layoqat" va "Vakillik qobiliyati" imtihonlarining mazmuni, tanlovdan so'ng o'tkaziladigan moslashuv seminarlari hamda xizmatga yuborish tamoyillari tizimli ravishda tahlil qilinadi.

* O'quvtuchi; O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti; g.jennet@uzswlu.uz.

** Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent; Ondokuz Mayis universiteti, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti; mikbal.guler@omu.edu.tr; m.guler@uzswlu.uz.

2. HUQUQIY ASOS VA MA'MURIY TUZILMA: VAZIRLIKLARARO QO'SHMA MADANIYAT KOMISSIYASI

Xorijga xizmatga yuborishning ma'muriy va huquqiy doirasi turli vazirliklarning o'zaro muvofiqlashtiruvi asosida yuritiladi. Jarayonning markazida 2003-yil 5-iyundagi Vazirlar Mahkamasi Qarori bilan vakolat berilgan "Vazirliklararo qo'shma madaniyat komissiyasi" (BAOK) joy olgan.

2.1. Komissiyaning tuzilmasi va vazifalari

Komissiya Tashqi ishlar vazirligi muvofiqlashtiruvida Milliy ta'lim vazirligi, Madaniyat va turizm vazirligi hamda Moliya vazirligi vakillaridan tashkil topadi. Shuningdek, tegishli holatlarda Diniy ishlar boshqarmasi hamda Xorijdagi turklar va qardosh jamoalar boshqarmasi vakillari ham komissiya tarkibiga kiritilishi mumkin (BAOKK, 2003, 4-modda). Komissiyaning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

Xorijga xizmatga yuboriladigan xodimlarning unvoni, soni va malaka talablarini belgilash.

Tanlovning asosiy qoidalari va usullarini (imtihon va suhbat jarayonlarini) tartibga solish.

Xodimlarning xizmat joylari va muddatlarini aniqlash.

Xorijdagi xizmat muddatini tugatish yoki uzaytirish bo'yicha qaror qabul qilish (BAOKK, 2003, 5-modda).

Komissiya o'z qarorlarini bir ovozdan qabul qiladi hamda xodimlarni tanlash va tayinlash jarayonida yagona vakolatli organ hisoblanadi. Xizmatga yuboriladigan umumiy xodimlar soni Vazirlar Mahkamasi qarori bilan chegaralangan bo'lib, bu ko'rsatkich 3500 nafardan oshishi mumkin emas (BAOKK, 2003, 6-modda).

3. LEKTOR VA PROFESSOR-O'QITUVCHILARNI XIZMATGA YUBORISH JARAYONI

Ushbu bo'limda MEBning Oliy ta'lim va xorijdagi ta'lim bosh boshqarmasi tomonidan e'lon qilingan "2026-yilda xorijga xizmatga yuboriladigan professor-o'qituvchi/dars beruvchi pedagog/lektorlarni tanlash imtihoni bo'yicha yo'riqnoma"ga asoslanib, professor-o'qituvchilarni tanlash jarayoni tahlil qilingan.

Xorijdagi turkologiya kafedralari va madaniyat markazlarida faoliyat yuritish istagidagi nomzodlar kamida 5 yillik davlat ish stajiga ega bo'lgan, sudlanmagan hamda intizomiy jazolarsiz Turkiya Respublikasi fuqarolari bo'lishi shart. Shuningdek, ulardan filologiya yoki xorijiy tillar yo'nalishida kamida magistr yoxud doktorlik darajasiga, shuningdek, belgilangan chet tili imtihonlaridan (YDS/YÖKDİL) kamida 50 ballik rasmiy ko'rsatkichga ega bo'lish qat'iy talab etiladi.

Nomzodlarni tanlash ularning kasbiy layoqati va davlat vakili bo'lish qobiliyatini baholovchi ikki bosqichli imtihon tizimi orqali amalga oshiriladi.

Nomzodlarning kasbiy layoqati yozma (sohaviy va umumiy bilimlar) hamda og'zaki (madaniyatni namoyon etish, muloqot qobiliyati) imtihonlar orqali baholanadi. Keyingi bosqichga yo'llanma olish uchun har ikki sinov natijalarining o'rta arifmetik ko'rsatkichi kamida 60 ballni tashkil etishi qat'iy talab qilinadi (MEB, 2025, 6-7-b; BAOKK, 2003, 7/A-modda).

Eng hal qiluvchi bosqich hisoblangan vakillik qobiliyati suhbatida nomzodning xorijda mamlakatni munosib tamsil eta olish salohiyati, ilmiy-madaniy bilimlari hamda shaxsiy fazilatlarini komissiya tomonidan kompleks baholanadi (MEB, 2025, 11-b.). Yakuniy ro'yxatga kiritilish uchun ushbu sinovdan 100 ballik mezon asosida kamida 70 ball to'plash qat'iy talab etiladi.

4. MOSLASHUV TA'LIMI VA XIZMATGA YUBORISH

Imtihon jarayonlarini muvaffaqiyatli yakunlagan professor-o'qituvchilar va pedagoglar xorijdagi xizmatini boshlashdan oldin majburiy "Moslashuv seminari"ga jalb etiladi.

4.1. Moslashuv seminarlari

MEB tomonidan tashkil etiladigan ushbu seminarlarning maqsadi xodimlarni o'zlari boradigan mamlakat sharoitlariga, diplomatik protokolga va o'z zimmlariga oladigan missiyaga tayyorlashdan iboratdir. Seminarlarda; Turk tashqi siyosatining asosiy tamoyillari, madaniy diplomatiya, xorijdagi fuqarolarning muammolari, boriladigan mamlakatning ta'lim tizimi va qonunchiligi kabi mavzularda ta'lim beriladi (Karasu, 2018, 180-b.; Akman, 2017, 348-b.).

4.2. Xizmatga yuborish tamoyillari va muddatlari

Muvaffaqiyat qozongan xodimlarni xizmatga yuborish Tashqi ishlar vazirligi muvofiqlashtiruvda tegishli mamlakatdagi universitetlar yoki rasmiy idoralardan olingan qabul (taklif) xati bilan tasdiqlanadi. Xizmat muddati dastlab 1 yil qilib belgilanadi. Biroq xodimning muvaffaqiyati va xizmat zaruriyati hisobga olingan holda, ushbu muddat har safar 1 yildan oshmasligi sharti bilan Komissiya qaroriga muvofiq ko'pi bilan yana 4 yilga uzaytirilishi mumkin. Shu tariqa, umumiy xizmat muddati 5 yilgacha yetishi mumkin (BAOKK, 2003, 8-modda; MEB, 2025, 14-b.).

5. XULOSA VA TAKLIFLAR

Turkiyaning ta'lim diplomatiyasi doirasida xorijga pedagog kadrlarni yuborish jarayoni BAOK tomonidan muvofiqlashtiriladigan, nomzodlarning kasbiy layoqati va madaniy vakillik qobiliyatini baholovchi ko'p bosqichli qat'iy tanlov tizimiga asoslanadi. Imtihonlar va moslashuv seminarlaridan muvaffaqiyatli o'tgan mutaxassislar xorijda turk tili hamda madaniyatini targ'ib qilish orqali davlatlararo mustahkam madaniy ko'priklar o'rnatishga va Turkiyaning xalqaro nufuzini oshirishga xizmat qiladi.

Ayni paytda xususan O'zbekiston miqyosida jami 22 nafar lektor poytaxt Toshkent va O'zbekistonning turli viloyatlarida faol xizmat qilmoqda. O'zbekistonda kundan-kunga turk tiliga bo'lgan qiziqishning ortib borayotgani bu sonni yanada oshirish kerakligi xulosasini yuzaga chiqarmoqda. Ushbu jarayonning to'g'ri va samarali ishlash yo'li esa Milliy ta'lim vazirligining mazkur dasturi doirasida pedagog kadrlarga ehtiyoji bo'lgan universitet va institutlarning ushbu ehtiyojlarini zarur rasmiy kanallar orqali Turkiya Respublikasi davlatiga yetkazishlaridan iboratdir. Turkiya Respublikasi davlati tomonidan amalga oshiriladigan kadrlar yuborish amaliyoti talabgor muassasaning ehtiyojidan kelib chiqqan holda shakllanishini hisobga olib, talablarning mavjud ehtiyojga muvofiq ravishda aniq bildirilishi ham alohida ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akman, Y. (2017). Milli Eğitim Bakanlığı Yurtdışı Teşkilatında Görev Yapan Öğretmenlerin Sorunları. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(1), 345-375.
2. Baltürk, F. (2023). *Yumuşak Güç Bağlamında Türkiye'nin Özbekistan Politikası*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
3. BAOKK (Bakanlıklararası Ortak Kültür Komisyonunun Çalışma Esas ve Usulleri ile Bu Komisyon Tarafından Yurt Dışında Görevlendirilecek Personelin Nitelikleri ile Hak ve Yükümlülüklerinin Belirlenmesine İlişkin Karar) (2003). *Resmî Gazete* (Sayı: 25157).

4. Karasu, M. S. (2018). MEB Tarafından Yurt Dışına Görevlendirilen Öğretmenlerin Gidiş Nedenleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(24), 177-191.
5. Millî Eğitim Bakanlığı. (2025). *Yurt Dışında Görevlendirilecek Öğretim Üyesi/Öğretim Görevlisi/Okutman Seçme Sınavı Başvuru Kılavuzu 2026*. Ankara: Yükseköğretim ve Yurt Dışı Eğitim Genel Müdürlüğü.
6. Şen, Ü. (2020). Millî Eğitim Bakanlığının yurt dışına Türkçe ve Türk kültürü dersi öğretmeni görevlendirme politikasının yıllara göre değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(1), 217-236.
7. Toprakçı, E., & Kocakaya, A. (2022). Çevrimiçi Forumlardaki Görüşleri Temelinde MEB Tarafından Yurtdışında Görevlendirilen Öğretmenlerin Yaşadığı Sorunlar. *10th International Conference on Social Sciences & Humanities Proceedings Book*, 607-618.